

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o environmentálnej výchove v materských školách v školskom roku 2012/2013 v SR

Počas výkonu školskej inšpekcie v **197** materských školách (MŠ) bola venovaná zvýšená pozornosť stavu a uplatňovaniu environmentálnej výchovy (ENV) vo výchove a vzdelávaní i v konaní školy. Z celkového počtu kontrolovaných MŠ bolo **186** štátnych, **6** cirkevných a **5** súkromných škôl. Zdrojom informácií boli výsledky **502** hospitácií, rozhovory s pedagogickými zamestnancami, analýza dokumentácie, fyzická kontrola priestorov škôl a informačný dotazník pre riaditeľa MŠ.

Environmentálne profilovanie sa (67 %) deklarovala školským vzdelávacím programom väčšina kontrolovaných MŠ, čo umocnili vlastnými cieľmi (75,13 %). Niektoré rozšírili vzdelávacie štandardy (34,52 %) a samostatne spracovali ENV do prierezovej témy (32,49 %).

Tabuľka č. 1 Environmentálna výchova v školských vzdelávacích programoch

Kraj	Profilácia	Vlastné ciele	Prierezová téma	Rozšírenie vzdelávacích štandardov
Počet škôl				
Bratislavský	3	2	1	
Banskobystrický	19	23	16	15
Košický	12	17	2	4
Nitriansky	35	33	21	17
Prešovský	8	10	3	2
Trenčiansky	41	47	12	25
Trnavský	5	7	1	
Žilinský	9	9	8	5
Spolu za SR	132	148	64	68

Realizáciu ENV prostredníctvom aktivít obohacujúcich výchovu a vzdelávanie malo rozpracovanú v **pláne práce** v Bratislavskom kraji 14 škôl, v Banskobystrickom 25, v Nitrianskom 30, v Košickom a Prešovskom kraji po 18 škôl, v Trenčianskom 52 škôl, v Trnavskom 9 a v Žilinskom kraji 12 škôl. Školy z časti rešpektovali odporúčania pedagogicko-organizačných pokynov ministerstva školstva týkajúce sa environmentálnej problematiky.

Učitelia nie vždy mali informácie o obsahu a cieľoch ENV, čo malo dopad aj na využívaní/používaní adekvátnej terminológie. Výrazné rezervy boli zaznamenané v ich **vzdelávaní** sa vzhľadom na profilovanie sa a vlastné ciele škôl v uvedenej oblasti. Ojedinele absolvovali vzdelávanie Environmentálna výchova a vzdelávanie v MŠ s využitím metódy participatívneho environmentálneho manažmentu zabezpečené Centrom environmentálnej a etickej výchovy Živica Bratislava a Environmentálna výchova ako prierezová téma v procese výchovy a vzdelávania, ktoré poskytovalo Regionálne pracovisko Metodicko-pedagogického centra v Nitre a v Prešove. Predpokladanými príčinami boli chýbajúce príležitosti vzdelávania učiteľov v oblasti prípravy, realizácie, hodnotenia a ukončenia vlastných projektov, slabá orientácia v spektre a ponukách stredísk environ a eko výchovy, neziskových organizácií (N. O.) a občianskych združení (O. Z.) i nezáujem vzdelávať sa. Činnosť 11 **koordinátorov** (5,58 %) bola zameraná na obsahové a organizačné usmerňovanie postupov, aktivít škôl a učiteľov k dosiahnutiu stanoveného cieľa ENV. V 3 školách Trnavského kraja koordinovali plnenie interného projektu obaja učitelia v triede

troj- až šesť alebo päť- až šesť ročných detí. V ostatných školách uvedeného kraja boli plánovanie a realizácia ENV prevažne situačné a v 2 MŠ jej bola venovaná minimálna pozornosť. Základné pravidlá správania sa a konania detí i dospelých pri ochrane prírody a životného prostredia, šetrení energiami malo v *ekokódexe* zadefinované 31 škôl (15,73 %). Učitelia vo väčšine kontrolovaných MŠ, aj napriek tomu, že školy nemali vypracovaný ekokódex, upozorňovali deti na šetrenie s vodou, na udržiavanie čistoty a poriadku, na vhodné narábanie s odpadom, na ochranu hmyzu a zvierat, na starostlivosť o vtákov, zvieratá, rastliny.

Tabuľka č. 2 *Environmentálna výchova v konaní materských škôl*

Kraj	Vzdelávanie učiteľov	Koordinátor ENV	Ekokódex
	Počet učiteľov	Počet škôl	
Bratislavský	5		4
Banskobystrický		1	3
Košický	1	1	2
Nitriansky	11	2	11
Prešovský	3	5	3
Trenčiansky	3		4
Trnavský		1	
Žilinský		1	4
Spolu za SR	23	11	31

Priestorové a materiálno-technické podmienky škôl umožňovali realizovanie ENV. Avšak nie všetky školy vzhľadom na ich environmentálne profilovanie sa mali dostatok pomôcok na bádanie, skúmanie a pokusy detí. Školy boli zapojené do externých a interných *projektov* dlhodobého i krátkodobého charakteru. Organizovali rôznorodé *aktivity* s environmentálnym a ekologickým zameraním. Avšak realizácia niektorých z prezentovaných projektov a aktivít nebola preukázaná. Zameriavali sa najmä na využívanie odpadového a prírodného materiálu na tvorbu rôznorodých artefaktov deťmi, kultivovanie školského areálu, významné environ a eko dni, separovanie komunálneho odpadu a osvetovú činnosť. V niektorých školách boli zriadené prírodovedné centrum, tzv. živý kútiky, centrum bádania a objavovania, akvárium, terárium (najmä v *Nitrianskom* kraji) a v triedach umiestnené detské kontajnery. V niektorých bol určený priestor na zber papiera a separovanie odpadu. Mnohé školy s environmentálnym zameraním prezentovali svoje aktivity prostredníctvom webového sídla, školského časopisu, propagačných materiálov, informačných tabulí, printových, elektronických regionálnych i celoštátnych médií. Pedagogickí zamestnanci poukázali na poškodzovanie, ničenie zelene a vybavenie školských areálov v čase mimo prevádzky MŠ.

Učitelia *Banskobystrického, Košického a Prešovského* kraja činnosťami ochranárskeho, turistického, environmentálneho *krúžku* a tvorivými aktivitami zameranými na ochranu prírody a životného prostredia podporovali a napomáhali plneniu špecifických i vlastných cieľov z oblasti ENV. Environmentálnym aktivitám v každom ročnom období slúžil mimoriadne vybudovaný školský areál 2 škôl v *Prešovskom* kraji. Deti mali k dispozícii bylinkovú špirálu a kýmldlá vo výške detí s informačnými tabuľkami a obrázkami vtákov, ktorí sa vyskytovali v areáli školy a kompostovisko. Ďalšia škola mala vybudované jazierko. Niekoľko škôl *Trenčianskeho* kraja si vybuďovalo a priebežne dopĺňalo obsah náučného chodníka.

Zákonní zástupcovia detí, rôzne organizácie, inštitúcie a samosprávy sa podľa možností podieľali na úprave a zveľadňovaní školského areálu hrabaním listia, sadením, ošetrovaním rastlín i drevín, zakladaním a starostlivosťou o okrasnú skalku, o políčka a špirálu s liečivými

rastlinami, zeleninou, kvetmi. Zúčastňovali sa, aj spoluorganizovali výstavy prírodnín a produktov záhrad (ovocie, zelenina), čistenie blízkeho prostredia a prírody od odpadkov v rámci turistických vychádzok, cykloaktivity po obecných, regionálnych cyklotrasách, výlety do ZOO, arboréta, gazdovského dvora, zvieracej farmy. Obnovovali krmidlá pre vtákov a lesnú zver. Participovali na separovaní odpadu. V *Trenčianskom kraji* s deťmi čistili lesné studničky.

Do certifikačno-vzdelávacieho programu *Zelená škola*, ktorý je súčasťou celosvetovej siete Eco-school, bola zapojená škola *Bratislavského, Prešovského a Trenčianskeho kraja*, 8 MŠ *Banskobystrického kraja*, 2 *Nitrianskeho kraja* a v 2 školách prebiehalo certifikačné obdobie. O najlepší environmentálny projekt organizovaný školou v súťaži *ProEnviro* sa uchádzali 2 školy *Nitrianskeho kraja*. Ocenenie získala škola *Prešovského kraja*, ktorá vlastným edukačným projektom *Tajomstvá stromu* podporovala svoje zameranie.

V *Banskobystrickom kraji* bol zaujímavý interný školský projekt *Lesná pedagogika*, ktorého cieľom bolo experimentovaním a pokusmi s využitím špeciálneho súboru pomôcok spoznávať význam lesa a prírody pre človeka. Niektoré školy spolupracovali s N. O. Špirála, N. O. Živica a Fakultou environmentálnej a výrobnnej techniky Technickej univerzity vo Zvolene. V *Trenčianskom kraji* mali školy možnosť spolupracovať s N. O. Trenčianska nadácia, O. Z. SPOSA a O. Z. Vodný svet. V rámci projektu *Ekorok* bola v jednej škole vybudovaná pre deti relaxačná zóna Rozprávokovo v spolupráci s firmou Nestlé Prievidza. V *Košickom kraji* systematicky plánovali činnosti ENV 4 školy. Jedna bola zapojená do environ projektu mesta Michalovce *Modrá stužka*, ktorý bol zameraný na zlepšovanie miestneho životného prostredia. Začali budovaním kompostoviska a realizovaním environmentálneho krúžku. Škola v Košiciach vypracovala projekt, v rámci ktorého získala prostriedky na výsadbu protihlukovej a protiprachovej bariéry. Zákonní zástupcovia, deti a učitelia sa následne starali o vysadené stromy. Niektoré školy využívali metodický materiál nadácie Sosna Špindľúra v kráľovstve čistoty, prostredníctvom ktorého učiteľ napomáhali deťom k praktickému uplatňovaniu pravidiel ochrany životného prostredia a zapojili sa do projektu *Pijeme čistú vodu z vodovodu*. Výtvarnej súťaže *Ekovýkres* sa pravidelne zúčastňovala škola v Spišskej Novej Vsi. Do modelového projektu *Škôlka ježka Separka* sa zapojili 2 školy. V *Nitrianskom kraji* realizovali 2 MŠ projekt *Modré z neba* zameraný na zisťovanie znečistenia ovzdušia na celom Slovensku. Do súťaže o *Lesoochranársku školu* sa projektmi *Aj stromy rozprávajú, Ako stromy rozprávajú* zapojila 1 škola. V jednej MŠ bola ENV realizovaná výchovno-vzdelávacím programom *Svet je pre všetkých*.

Najčastejšie vyskytujúcimi sa organizačnými formami, v ktorých bolo možné pozorovať využívanie prvkov ENV, boli pobyt vonku a edukačná aktivita. Ojedinele aj hry a hrové činnosti. *Priamo zameraná výchovno-vzdelávacia činnosť (VVČ) na ENV bola sledovaná a hodnotená 287 hospitáciami*. V *Banskobystrickom kraji* to bolo 44 hospitácií, v *Košickom kraji* 13, v *Nitrianskom kraji* 19 hospitácií, v *Prešovskom kraji* 66, v *Trenčianskom kraji* 135 a v *Žilinskom kraji* 10 hospitácií. V *Trnavskom kraji* žiadna zo sledovaných VVČ nebola zameraná na plnenie cieľov z ENV. V *Bratislavskom kraji* učitelia realizovali ENV zväčša situačne a čiastočne aj plánovanými edukačnými aktivitami.

Učitelia aktivitami zameranými na získavanie a praktické uplatňovanie poznatkov a spôsobilostí týkajúcich sa prírodného a životného prostredia iniciovali deti k dodržiavaniu základných pravidiel ochrany zdravia a zdravia iných, k zodpovednosti voči živej i neživej prírode a k sebe i k druhým. Upozorňovali na situácie a konanie ohrozujúce zdravie, prírodné i životné prostredie z lokálneho i globálneho hľadiska, čím napomáhali orientácii, vytváraniu a zaujatiu ochranárskeho postoja deťmi. Počas umývania rúk i zubov napomáhali deťom šetriť s vodou. Deti vedeli označiť predmety a činnosti ľudí, ktoré znečisťujú, ohrozujú prírodu a všetko živé. Opísali skúsenosti zo spolužitia s domácimi zvieratami, z uštipnutia hmyzom, z rybačky, či z činností s rodičmi v záhrade, na výlete a pod. Nie vždy mali

možnosť ich porovnať s poznatkami získanými z televízie, internetu i tlačovín. K plneniu úloh národných programov, environ a eko projektov prispievali učitelia sezónnymi aktivitami, turistickými vychádzkami a ojedinele školou v prírode. Väčšinu environ a eko *činností* realizovali učitelia s deťmi na školskom dvore. Podľa podmienok školy aj pri vodných plochách a tokoch, v lesoch, obecných i v mestských parkoch, na lúkach i poliach. Deťom poskytovali tematicky zamerané učebné pomôcky, pracovné zošity, encyklopédie, odpadový a prírodný materiál na vlastné sebarealizovanie sa. Pri cvičení využívali plastové fľaše, škatuľky naplnené vodou, pieskom, šípkami, bukvicami, gaštanmi a pod. Deti s učiteľmi sadili rôzne rastliny, dreviny, starali sa a ošetrovali kvety v triede, na školskom dvore, hrabali listy. Pozorovali počasie, dostupnú faunu, flóru v rôznorodom prostredí v každom ročnom období. Zdôvodňovali vplyv poveternostných podmienok na prírodu, život a činnosti ľudí vrátane ľudových tradícií. V zime prikrmovali vtáky a lesné zvieratá. Ojedinele experimentovali, napr. s farbou, atramentom, stolovým olejom, papierom, skúmali skupenstvá vody, rýchlili rast rastlín, využívali lupu i ďalekohľad, zvukom i obrazom snímali okolie a prenášali záznamy do počítača. Ak mali možnosť aktívne sa zapájali do besedy s horárom, poľovníkom, rybárom, včelárom, bylinkárom, s členom rybárskej stráže, ochrany prírody, horskej služby i integrovaného záchranného systému. Rešpektovali poučenia a primerane dodržiavali pravidlá ochrany prírody a životného prostredia. Vedeli prejavíť emócie a označiť dôvod a ojedinele i dopad ich poškodenia a ohrozenia. Vzájomne sa kontrolovali a upozorňovali na nehlukné správanie sa v prírode. Mali poznatky o nebezpečenstve ohňa a nepovolených skládkach odpadu.

Deti v *Košickom kraji* mali možnosť on-line prenosom sledovať hniezdenie a život bocianov. V *Nitrianskom kraji* ich pozorovali priamo. V *Nitrianskom* a *Trenčianskom kraji* zbierali rastliny na zhotovenie herbára. Z liečivých rastlín s učiteľmi varili čaj. Účasťou na Lesníckom dni deti 2 tried *Prešovského kraja* získali poznatky priamym pozorovaním ukážok tradičných lesníckych činností, vystavených zvierat, vtákov, včiel v úli. V *Trnavskom kraji* sledovali premenu larvy na motýľa a v sklenenej kocke s hlinou pozorovali dážďovky.

Stav a uplatňovanie ENV vo výchove a vzdelávaní boli celkovo na *priemernej úrovni* (68 %). V *Bratislavskom, Košickom, Nitrianskom* a v *Prešovskom kraji* boli na dobrej úrovni, v *Trenčianskom kraji* na veľmi dobrej úrovni.

Záver

Realizovaním rôznorodých aktivít a projektov v súlade s plánom práce školy plnili obsah environmentálnej výchovy. Komplexnejšie k problematike pristupovali tie, ktoré prezentovali environmentálne zameranie a ciele v školských vzdelávacích programoch a boli zapojené do projektov dlhodobého charakteru. Napomáhali tak k pozitívnemu vzťahu k prírode a životnému prostrediu, ako aj k vhodnému ochranárskemu správaniu sa, konaniu, postojom i hodnotám detí a dospelých. Vytvárali vhodné učebné prostredia na environ, eko činnosti a umožňovali využívanie rôznych pomôcok. Snaženie niektorých škôl umocňovali svojou činnosťou koordinátori, environmentálni, ochranárky i turistický krúžok a vypracovaný ekokódex. Spolupráca so zákonnými zástupcami, s inštitúciami, nadáciami a s združeniami umožnila sprostredkovanie a využívanie informácií o význame ochrany a spôsobe starostlivosti o prírodné a životné prostredie v širších súvislostiach a vo viacerých oblastiach života. Realizované aktivity boli zdokumentované, dostatočne prezentované a vo väčšine škôl tvorili základ internej i externej osvetu. Zväčša na pobyte vonku mali deti možnosť spoznávať a získavať poznatky o ochrane prírody a životného prostredia. Primerane veku uplatnili zručnosti a návyky potrebné pri ich ochrane. Mnohí učitelia iniciovali deti k šetreniu s energiami. Niektorí im umožňovali vedome uplatňovať environ a eko skúsenosti a riešiť rôznorodé i modelové situácie v záujme ochrany lokálneho prírodného a životného prostredia. Osobnostné a sociálne kompetencie detí boli neraz preukázané ich emocionálnym vzťahom

k prírode a ochrane života, vnímaním krásy prírody, vyjadrením svojich emócií k okoliu variabilnými umeleckými prostriedkami. Informačné kompetencie detí neboli dostatočne rozvíjané, nakoľko činnosti od nich nevyžadovali získavanie a konfrontovanie informácií z rôznych zdrojov, prípadne zvýšený záujem aj o oblasť vedy. Z inšpekčných zistení vyplýva, že uplatňovanie environmentálnej výchovy v materských školách má svoje opodstatnenie.

Vzhľadom na premyslenú, systematickú a variabilnú environmentálnu a ekologickú činnosť bolo možné považovať 4 školy Žilinského kraja, 3 Košického a po 2 školy v Prešovskom a v Trnavskom kraji za **príklad vhodnej / dobrej praxe**. Učitelia účelne využívali príležitosti lokálneho prostredia. Výsledky dokumentovali a prezentovali artefaktmi detskej i vlastnej tvorby, fotodokumentáciou, médiami i osvetou, čím prezentovali odborný a osobný záujmový prístup k podporovaniu a uplatňovaniu gramotnosti detí v environmentálnej a ekologickej oblasti.

Výrazne pozitívne zistenia

- iniciovanie detí k dodržiavaniu pravidiel ochrany prírody a životného prostredia
- realizovanie aktivít a projektov v oblasti environmentálnej výchovy

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- vzdelávanie učiteľov v oblasti environmentálnej výchovy
- stanovenie stratégií edukácie a konania školy smerujúce k ochrane prírody a životného prostredia v zmysle environmentálnej profilácie školy
- systematické, cielené plánovanie a realizovanie environmentálnej výchovy v procese výchovy a vzdelávania

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- deklarovať reálne rozpracovanie a realizovanie environmentálnej výchovy vrátane zistení z vnútroškolskej kontroly
- rešpektovať odporúčania pedagogicko-organizačných pokynov v oblasti environmentálnej výchovy
- podporovať vzdelávanie učiteľov v oblasti environmentálnej výchovy
- ustanoviť koordinátora v školách, ktoré sa profilujú a realizujú projekty dlhodobého charakteru (medzinárodné, celoslovenské) v oblasti environmentálnej výchovy
- zriadiť, vytvoriť hrové centrá v zmysle environmentálnej profilácie školy
- zabezpečiť v spolupráci so zriaďovateľom materiálno-technické vybavenie prírodovedných centier
- zabezpečiť doplnenie spektra environmentálnej literatúry

Zriaďovateľom

- podporovať a oceňovať aktivity škôl v oblasti environmentálnej výchovy (originalita riešení, aktivovanie verejnosti pri realizácii projektov a pod.)
- zabezpečiť v spolupráci s riaditeľom školy doplnenie školského areálu zeleňou a drevinami

Metodicko-pedagogickému centru

- rozšíriť ponuku kontinuálneho vzdelávania učiteľov materských škôl o oblasť environmentálnej výchovy